

بندرگز

حمیدرضا حسینی

شهرستان بندرگز یکی از شهرستان‌های شمالی ایران در استان گلستان است. شهر بندرگز مرکز این شهرستان است. همچون تمامی نقاط کشورمان، در این منطقه نیز پزشکی و داروشناسی سنتی سابقه دیرینه‌ای دارد که در این گفتار به بررسی بخشی از آن می‌پردازیم.

بیماری‌های روحی

برای رفع ترس، ابتدا نزد دعانویس رفته و از او برای این منظور دعا می‌گیرند. به این کار در اصطلاح باز کردن سرکتاب می‌گویند. زنجیر کهنه‌ای را در آب گذاشته و آن آب را به فرد بیمار می‌خورانند. چهارگوشه قرآن را شسته، آب آن را به مریض داده و یا روی بدنش می‌پاشند. نذر و نیاز به امامان و امامزاده‌های اطراف محل زندگی برای درمان بیماری‌های روحی نیز از دیگر روش‌های اعتقادی درمان این بیماری است. پهن کردن سفره‌های نذری، به‌خصوص سفره حضرت ابوالفضل(ع)، برای رفع ترس در بین اهالی نیز مرسوم است. در شهر نوکنده بر این باورند که اگر فرد سیدی آب دهانش را روی بدن بیمار بریزد ترسش برطرف خواهد شد. شال سبز سادات را نیز دور گردن فرد بیمار می‌بندند. کمی مومیایی به شخص بیمار خورانده و یا در آتش می‌سوزانند با تغییر شکل مومیایی معتقدند که بیماری از فرد دور خواهد شد.

چشم‌نظر برای رفع چشم‌نظر، ابتدا نزد ملایی رفته و چند دعا می‌گیرند. یکی را به بازوی چپ فرد بسته، دومی را در آب شسته و کمی از آن را خورده و یا بدنشان را با آن می‌شویند. دعای سوم را همراه با اسپند می‌سوزانند. برخی نیز قدری از خاک کفش و تار لباس فرد شور چشم را با اسپند می‌سوزانند. روی تخم‌مرغ با ذغال دایره‌ای می‌کشند و اسامی اعضای خانه را یک به یک می‌برند با شکستن آن تخم‌مرغ بر این باورند که چشم زخم رفع می‌شود. در بندرگز، وسیله‌ای از خانه فرد شورچشم می‌دزدند. در روستای استون‌آباد، مقداری خاک از جلوی در حیاط خانه فرد شورچشم گرفته و همراه با اسپند دود می‌دهند. در روستای باغو، مهره‌کیودی که به آن کتومیرکا (kau mirkā) می‌گویند به بازوی کودکان می‌بندند. در لیوان غربی، چوب درخت داغ‌داغان را به دور گردن کودکان زیبا برای رفع چشم زخم می‌آویزند.

بیماری‌های جسمی

انواع بیماری‌های شایع در بندرگز همراه با روش‌های سنتی درمان آن به شرح ذیل است:

گوش درد سیر را گرم کرده درون لاله گوش می‌گذارند. شیر زن دخترزا را داخل گوش می‌چکانند. از دود سیگار، تریاک و قلیان برای تسکین گوش درد استفاده می‌برند. گیاه موره (mure) را گرم کرده لای پارچه‌ای پیچیده و روی گوش می‌نهند. در بندرگز گیاه ملکی را جوشانده و یا زیر آتش گرم کرده و روی گوش می‌گذارند. گیاه موره را با کف دست مالیده و روی گوش می‌ریزند. در نوکنده پنبه‌ای را به روغن زرد آغشته کرده و داخل لاله گوش قرار می‌دهند. در لیوان غربی، موم سیاه و استخودوس را سوزانده دود حاصل از آن را به موضع می‌رسانند. در روستای وطن، گل را گرم کرده و با آن گوش را بخور می‌دهند. در استون‌آباد، ریشه گیاه پیلیم (peylem) را گرم کرده و روی گوش می‌گذارند. در ولفرا مقداری ویکس به پشت گوش خود می‌مالند. در باغو کناره فضلۀ کبوتر را گرم کرده و در گوش می‌نهند.

چشم درد ابتدا چشم را با چای تازه دم شسته و یا اینکه تفالۀ چای را روی چشم می‌گذارند. چند قطره شیر زن دخترزا روی چشم چکانده، پنبه‌ای را گرم کرده و روی موضع می‌نهند. در بندرگز، گرد سلف سوزن (self) را از عطاری خریده و روی چشم می‌ریزند. در نوکنده، کمی جوهر سرخ داخل چشم می‌چکانند. در گز غربی برای رفع ضرب‌دیدگی چشم، سفیدۀ تخم‌مرغ را، که از قبل پخته‌اند، همراه با سیب‌زمینی رنده‌شده روی موضع می‌نهند. در وطن، زاغ و تریاک را جوشانده و چند قطره از آن را داخل چشم می‌چکانند. در لیوان غربی، پنبه گرم را به آب و نمک آغشته کرده روی موضع می‌مالند. در استون‌آباد سفیدۀ تخم‌مرغ را بر پارچه‌ای مالیده و روی موضع می‌گذارند. برخی نیز آرد و روغن نباتی یا محلی را با کمی آب مخلوط کرده و حرارت می‌دهند سپس آن را روی پارچه‌ای مالیده و بر چشم می‌نهند. از گیاه مورد برای تسکین چشم‌درد نیز استفاده می‌کنند. در باغو کناره کشیدن سورمه برای درمان چشم متداول است.

تمیز کردن چشم برای خارج کردن شیء یا گرد و خاک فرو رفته در چشم با فوت کردن در آن و باز نگاه داشتن چشم خود در ظرف آب این کار را انجام می‌دهند و یا با نوک پارچه، کاغذ و زبان جسم خارجی را از چشم بیرون می‌آورند.

برفک دهان نوزاد در بندرگز، نوکنده و ولفرا، نشاسته و تواسیر را در آب حل کرده، دور دهان نوزاد می‌مالند. درگز غربی برای درمان این بیماری از همسایه‌ها هفت نوع داروی خانگی را جمع‌آوری کرده، همراه با نشاسته و تواسیر مخلوط کرده و دور دهان نوزاد می‌گذارند. در لیوان غربی از تواسیر، دوی قرمز گاه ترشی برای درمان استفاده می‌شود. در استون‌آباد گیاهی به نام ماه‌تره‌علف (mhtäre alaf) را با برنج کرده ساییده، با کمی آب خمیر کرده و روی موضع می‌مالند. درباغو، خاکشیر و ترشی را جداگانه در آب خیسانده گاه از شیرزن دخترزا برای درمان استفاده می‌کنند. اهالی باغو کناره برای رفع برفک دهان نوزاد از شیرخشت بهره می‌برند.

سرماخوردگی برای درمان سرماخوردگی، دم کرده گل‌گاوزبان، گل بنفشه، تخم به، چهارتخمه و بخور اکالیپتوس را نافع می‌دانند. در نوکنده از بخور کدو و موم برای درمان سرماخوردگی استفاده کرده و برای رفع آن در نوزادان به آن‌ها تخم لاک‌پشت داده دیگر اینکه انبری را داغ کرده و پس از فرو بردن انبر در شیرزن آن را به نوزاد می‌خورانند. درگز غربی، از بخور برگ بید برای این منظور استفاده می‌شود. در لیوان غربی دم کرده دارچین، زنجبیل و بارتنگ را مفید می‌دانند. در ولفرا دم کرده گیاه مارمبو (bārambu) را استفاده کرده، در باغو‌کناره گیاه اجقو (ajqu) را دم کرده، لای پارچه‌ای پیچیده و روی سینه کودک می‌گذارند.

دل‌درد برای درمان دل‌درد دم کرده مارمبو می‌خورند. در بندرگز، مارمبو و موره را خشکانده، الک کرده همراه با نبات داغ می‌خورند. در نوکنده گیاه هیزعلف را با نبات دم می‌کنند. درگز غربی از دم کرده نعنا و نبات‌داغ استفاده می‌کنند. در لیوان غربی و استون‌آباد دم کرده گزنه و پونه خشک‌شده را با نبات‌داغ می‌خورند. در وطناء، اسفند را ساییده همراه با زیره و نبات دم می‌کنند.

معدۀ درد در بندرگز از دم کرده شیرین‌بیان استفاده می‌کنند. در نوکنده برای درمان به فرد نبات‌داغ می‌دهند. درگز غربی، سیب را رنده کرده با نعنا سبز به فرد می‌دهند. برنج را با گردو ساییده همراه با زیره و نبات تفت می‌دهند. از دم کرده نعنا نیز برای درمان معدۀ درد استفاده می‌کنند. در لیوان غربی، ریشه‌های گز، درخت آلوچه، و به را می‌جوشانند. در ولفرا دم کرده مارمبو و زرشک را با مقداری نبات در آب خیسانده و به فرد می‌دهند. درباغو هیزعلف را کوبیده آبش را می‌خورند. در استون‌آباد گردو را زیر خاکستر داغ کرده و به فرد می‌دهند. همچنین بر این باورند که اگر گوشه پیراهن فرد را گره بزنند درد رفع خواهد شد.

گلو درد در بیشتر مناطق بندرگز، خاکستر را به نمک و آب آغشته کرده روی پارچه‌ای مالیده و دور گلو می‌بندند. به این کار در اصطلاح کلین پتوشه (kelinpatuse) گفته می‌شود. در بندرگز چهارتخمه به بیمار می‌دهند. در نوکنده شخص مریض تخم‌مرغ آب‌پز و شیرگرم می‌خورد. درگز غربی، پنبه را به روغن گرم آغشته کرده و دور گلو می‌بندند. در لیوان غربی، فرد مبتلا به گلو درد را نزد زنی برده او انگشتش را در گلوی فرد بیمار فرو می‌کند. اهالی بر این باورند که با انجام این کار درد برطرف خواهد شد. همچنین مقداری نمک گرم به پنبه زده و دور گلو می‌بندند. برای درمان، مقداری آرد را خمیر کرده، کمی روغن محلی به آن افزوده و دور گلو می‌مالند. در استون‌آباد، پشم را گرم کرده و دور موضع می‌گذارند. در وطناء، گل گزنه را چیده گرم کرده و دور گلو می‌بندند. در ولفرا، روی موضع ویکس می‌مالند. درباغو‌کناره گیاه اجقو را سوزانده دودش را به فرد بیمار می‌رسانند.

تب برای پایین آوردن دمای بالای بدن کودکان، اهالی با آب نمک و آب سرد پاشویه کرده و برگ بید در پیراهن کودک می‌گذارند. در بندرگز از دم کرده گل بنفشه استفاده می‌برند. در نوکنده نشاسته و فرنی به کودک خورانده و مقداری برگ نارنج لای پیراهن او قرار می‌دهند. درگز غربی، برای پایین آوردن تب، کودک را در میان برگ انگور می‌خوابانند. در لیوان غربی، با خاکستر تنور کودک را پاشویه کرده همچنین

سبوس گندم و برگ بید را جوشانده، بدن بیمار را با آن می‌شویند، در استون‌آباد پارچهٔ خیس را روی پیشانی کودک می‌گذارند. در وطن، برای درمان از دو نفری که بر یک اسب سوارند می‌پرسند: ای دو کیل سوار سی کتیو (āy do kapel sāvār sikitya) درمان چیه؟ یعنی ای اسب‌سوار درمان کودکم چیست؟ او می‌گوید: غذای سفید. از این رو اهالی، آش شیر برنج، فرنی و یا نان پخته به کودک می‌دهند. گفتنی است که این کار را برای درمان تب بسیار بالای کودکان انجام می‌دهند. در ولفرا با سبوس گندم و برگ اکالیپتوس کودک را پاشویه کرده و درباغو از بخور اکالیپتوس برای این منظور استفاده می‌کنند. به تب در اصطلاح محلی تو (tu) می‌گویند.

سرفه برای رفع سرفه، اهالی بیشتر از دم‌کردهٔ چهارتخمه، تخم‌به و گل‌گاوزبان بهره می‌برند. در لیوان غربی، تخم‌مرغ را پخته به فلفل سیاه آغشته کرده و به فرد می‌خورانند. در استون‌آباد، برگ درخت به دم می‌کنند. در وطن، علفی که در کنار سنگ سیاه‌رنگ روئیده را چیده، دم کرده به فرد می‌دهند. از سوخته تریاک نیز برای رفع سرفه استفاده می‌کنند. در ولفرا، شیر گرم به بیمار می‌دهند. درباغو کنار، پشم را گرم کرده روی سینه کودک می‌گذارند.

سینه‌پهلوی در بیشتر منطق بندرگز، اهالی مقداری پشم گوسفند را گرم کرده و روی سینه کودک مریض می‌گذارند. همچنین از دم‌کردهٔ چهارتخمه، تخم‌به، عناب، بارهنگ، بارتنگ و سه‌پستان استفاده می‌کنند. در بندرگز، مغز زردآلود را جوشانده به کودک می‌دهند. در لیوان غربی، دانهٔ به را دم می‌کنند. در ولفرا، شیر گاو را دوشیده، سنگی را داغ کرده و داخل ظرف شیر می‌اندازند سپس آن را به کودک می‌خورانند. موره را کوبیده، آبش را به کودک می‌دهند. درباغو کنار، گیاه اجقو را کوبیده، گرم کرده با شیر مادر آغشته کرده سپس به پهلوی کودک می‌مالند.

زردی اگر نوزادان پس از تولد دچار زردی شوند، آنان را زیر نور لامپ مهتابی خوابانده، شیرخشت و تزنجبین را در آب حل کرده و به نوزاد می‌دهند. اگر بزرگسالان دچار زردی شوند باید ماهی ریز زنده (ریز تلاجی) بخورند و با دوغ گاومیش بدن خود را بشویند. خوردن خاکشیر و تخم شربتی نیز مفید است. راه درمان دیگر این است که رگ پشت گوش خود را تیغ بزنند. در نوکنده، عناب و گیاه اسپسپسو (espipesu) را دم کرده به فرد می‌دهند. همچنین به فرد بیمار ماست داده و بدن او را با آب ماست می‌شویند. لیموترش و نیشکر را با رب انار مخلوط کرده و به فرد بیمار می‌دهند. ماهی ریز زنده را در ظرفی بزرگ انداخته و بیمار باید مداوم به آن نگاه کند. درگز غربی، به کودک نشاسته و تواسیر می‌دهند. در وطن، آب‌قند و عسل را برای رفع زردی مناسب می‌دانند.

در استون‌آباد، ماست چکیده را همراه با مقداری پهن گاوی به بدن فرد می‌مالند. در ولفرا، با گل سرشوی بدن فرد را می‌شویند. از هندوانه نارس نیز برای رفع زردی استفاده می‌کنند. درباغو و باغو کنار، بدن بیمار را چرب کرده و او را در مقابل نور آفتاب قرار می‌دهند.

اسهال اولین مرحله برای درمان اسهال، دادن کته‌ماست و سوخته تریاک به بیمار است. در بندرگز، دم کرده چای سبز می‌خورند. در نوکنده، سنگی را داغ کرده، فرد را روی آن می‌نشاندند. از دم کردهٔ نعنا و

نبات‌داغ هم استفاده می‌کنند. در لیوان غربی، موره را زیر خاکستر گرم کرده در کف دست ساییده و همراه با موم گرم به فرد می‌دهند. همچنین از آب سیب نیز برای درمان اسهال استفاده می‌کنند. درگز غربی، از عطاری چلیک ماردوا (celik mārdevā) خریده و با نبات به کودک می‌دهند. در استون‌آباد، برای رفع اسهال، آش می‌پزند.

لکنت زبان برای رفع لکنت زبان در کودکان، اهالی بر این باورند که تخم کبوتر را خام یا نیمرو و در چند نوبت به کودک بدهند.

کرم روده برای رفع کرم روده، به‌خصوص در کودکان، ریشهٔ درخت انار را جوشانده و هر روز صبح ناشتا به کودک می‌دهند. درگز غربی، خوردن ترشی را مفید می‌دانند. در لیوان غربی، کاکل بلال را دم‌کرده و هر روز صبح ناشتا به کودک می‌خورانند. درباغو کناره برای این منظور از ماست ترش استفاده می‌کنند. به کرم روده اجیک (ajik) می‌گویند.

سوختگی برای رفع سوزش موضع، ماست، خمیر دندان و سیب‌زمینی رنده‌شده روی آن قرار می‌دهند. در نوکنده، نشاسته را در آب حل کرده بر موضع می‌مالند. در استون‌آباد روی موضع آب سرد ریخته، نوعی گرد که از عطاری می‌خرند را با کره مخلوط کرده، روی پارچه مالیده و به موضع می‌بندند. کمی نمک هم روی سوختگی می‌پاشند. در ولفرا، سرم روی موضع ریخته و از جوهر قرمز هم برای درمان استفاده می‌برند. درباغو کناره، تخم‌مرغ را سوزانده و روغنش را روی موضع می‌مالند. در وطن، ریشهٔ گیاه هوک‌چو را در روغن محلی سرخ کرده و روی موضع می‌گذارند. در بندرگز، چوب بید را سوزانده، ذغالش را با روغن گاوی مخلوط کرده سپس روی سوختگی ضماد می‌کنند.

سردردهای شدید برای رفع سردردهای شدید افراد مسن پنبه کوچک مشتعل را در استکانی ریخته و آن را روی پیشانی فرد می‌گذارند. با این روش بادکش، سردرد مرتفع می‌شود. در نوکنده به این نوع سردرد نزله (nezle) گفته برای درمان به روی نخعی دعا خوانده و آن را دور سر خود می‌بندند. در بندرگز، به فرد بیمار دم‌کردهٔ سیاه‌دانه می‌دهند. در لیوان غربی، به پیشانی ویکس می‌مالند. در استون‌آباد پارچه‌ای را دور سر محکم گره می‌زنند. در وطن، نمک و گل را مخلوط کرده و به پیشانی می‌مالند.

سیاه‌زخم از پماد سیاه، که به آن سیو مرهم (siyu marham) گفته می‌شود، برای درمان استفاده می‌کنند. در بندرگز، به خمیر کمی خاکه‌قند افزوده و روی موضع می‌مالند. در نوکنده، پیاز سفید را گرم کرده همراه با صابون زرد مخلوط کرده و روی موضع می‌نهند. در بندرگز، بالنگ، و گیاه انگیر بنی (angir beni) را زیر آتش پخته و روی موضع می‌مالند. درگز غربی، برای درمان سیاه‌زخم گیاه ملکی، پلیم و تل پا (telpā) را پخته و روی موضع می‌گذارند. گیاه گوپچپری (gupcapri) را کوبیده سپس روی سیاه‌زخم قرار می‌دهند. در لیوان غربی، از خمیر شور برای درمان استفاده کرده، همچنین قورباغه‌ای را روی زخم نهاده پس از آنکه قورباغه مُرد زخم شکافته شده چرک و خون از آن خارج می‌شود. اهالی بر این باورند که طبیعت قورباغه خنک است. در استون‌آباد برگ گیاه کک ماریم (kake mārim) را کوبیده،

با آرد خمیر کرده و روی موضع می‌نهند. درباغو، گیاه من‌گوشی‌ورگ (mangusi var g) را روی موضع می‌گذارند. در گذشته از پهن گاو برای درمان استفاده می‌کردند.

زگیل برای رفع زگیل از دعا نویس دعا می‌گیرند. به تعداد زگیل چند دانه گندم را در پارچه‌ای بسته و در سر چهار راه، کوچه و یا داخل چاه می‌اندازند. همچنین شیره انجیر روی موضع می‌مالند. درگز غربی، بر گل‌دعایی خوانده و آن را روی زگیل می‌مالند. در لیوان غربی دور زگیل نخ ابریشمی می‌بندند. در استون‌آباد، میوه کندس (kandes) را نصف کرده روی زگیل گذاشته و پس از چند روز آن را در کوچه می‌اندازند. درباغو کمی خاکستر داغ روی زگیل می‌پاشند. دیگر اینکه برنج قرمز را به روی دانه‌های زگیل مالیده و در جایی دفن می‌کنند. اسپند و جو را سوزانده و سوخته‌اش را روی زگیل می‌مالند. زگیل را با ته‌سیگار می‌سوزانند. در وطن، اول ماه قمری قدری نمک روی زگیل پاشیده و می‌گویند ای ماه نو، گندمه فرو (gandeme feru) در اصطلاح محلی به زگیل گندمه می‌گویند. همچنین اهالی بر این باورند که هرکس روی سگ و گربه آب بریزد روی دست و پایش زگیل می‌زند.

خارش برای رفع خارش با سدر بدن خود را شست‌وشو می‌دهند. در بندرگز، روغن منداب (mandāb) به بدن می‌مالند. در نوکنده، با گل سرشوی بدن خود را می‌شویند. درگز غربی، گزنه را در آب خیسانده و با آن آب بدن خود را شست‌وشو می‌دهند. در استون‌آباد لجن کنار ساحل دریا را روی موضع می‌مالند. درباغو، برای رفع خارش بدن، از هندوانه نارس استفاده می‌کنند.

قولنج برای رفع درد قولنج، که بیشتر در ناحیه کتف و پشت است، اهالی به اندازه کف دست خمیر درست کرده و در موضع می‌گذارند سپس پنبه کوچکی را مشتعل کرده آن را در لیوان یا کوزه انداخته و به خمیر می‌چسبانند. پس از چند لحظه محل درد بادکش شده و در این هنگام لیوان را از خمیر جدا می‌کنند.

شبادراری برای رفع شبادراری در کودکان، اهالی طحال گوسفند را پخته و به کودک می‌خورانند. درگز غربی برای رفع شبادراری دم کرده گل کاووزبان و مارمبو می‌خورند. در ولفرا کمی تریاک به کودک می‌دهند. درباغو کناره، تخم‌مرغ محلی پخته می‌خورند. در وطن، اهالی کودکان را وادار به پریدن از روی گاو زردرنگ می‌کنند.

گازگرفتگی سگ در تمامی مناطق بررسی شده اهالی از صاحب سگ قدری آرد گرفته با آن خمیر درست کرده و روی موضع می‌مالند. همچنین در روستای باغو کناره، سیر و آرد را با هم مخلوط کرده و روی محل درد می‌گذارند.

مارگزیدگی ابتدا بالای موضع را با بندی بسته و با تیغ محل گزیدگی را بیشتر می‌زنند سپس با مکیدن با دهان زهر را خارج می‌کنند. در نوکنده گیاه پیلم را کوبیده آبش را روی زخم می‌ریزند. درگز غربی، دوغ و ماست روی موضع مالیده و به فرد نیز می‌خورانند.

زنبورگزیدگی روی موضع گل، یخ، و سیر می‌گذارند.

تبخال در بندرگز، روغن گل ارمنی گوشه لب می‌مالند. در لیوان غربی، برنج و قاشق چوبی را گرم کرده و روی موضع می‌نهند. درگز غربی، فضله مرغ را گرم کرده و بر موضع می‌گذارند. در استون آباد، برفک یخچال را روی تبخال قرار می‌دهند.

ریزش مو برای تقویت مو حنا و تخم مرغ بر سر می‌مالند. در نوکنده با آب نارنج موی فرد را شست و شو می‌دهند. در لیوان غربی برای تقویت آن، از گل سرشوی استفاده می‌کنند. همچنین در استون آباد برای تقویت موی سر، سبوس برنج را جوشانده و با آن سر را می‌شویند. از نخود خام و سدر نیز استفاده می‌کنند. در باغو کنار، روغن نباتی بر سر می‌مالند.

کمر درد در بندرگز، قرص کمر را کوبیده، با تخم مرغ مخلوط کرده و پس از مالیدن آن روی پارچه به دور کمر می‌بندند. در باغو کنار، زاغ را کوبیده با دنبه و روغن زرد مخلوط کرده سپس مرهم را روی کمر می‌مالند. اهالی وطن دم کرده گیاه اگر (ager) می‌خورند. از عسل و دارچین هم استفاده می‌کنند.

باد برای رفع باد در بدن دم کرده گیاه تل یا می‌خورند. درگز غربی، چلیک ماری را با مارمبو و نبات دم می‌کنند. در استون آباد، بخار برنج دم کشیده را به فرد داده، در باغو روی موضع ویکس می‌مالند. برخی نیز به بادو^۱ (باد آب) روستای سوتهدده رفته، سنگی را داغ کرده درون چشمه انداخته و برای چند دقیقه در آب می‌مانند. در وطن، با پی بز، دارچین، و زردچوبه مرهم درست کرده و به موضع می‌مالند.

شکم درد در بندرگز برای درمان شکم درد، گیاه پلیم را گرم کرده بر شکم می‌نهند. در باغو، تخم لاک پشت را خشکانده و پس از ساییدن به کودک می‌خورانند.

فشار خون برای پایین آوردن فشار خون، از دم کرده گزنه، دانه گزنه، و آبغوره استفاده می‌کنند.

ازدیاد شیر زن برای ازدیاد شیر زن، حلیم، آب انار، چای، و آش رشته تجویز می‌شود.

درمان بیماری‌های سخت

اهالی روستای بنفشه تپه برای درمان بیماری‌های سخت، بنا بر باوری کهن یکی از اعضای خانه چادری بر سر می‌اندازد، به نحوی که چهره‌اش دیده نشود، با کاسه‌ای در دست به خانه فردی که دو زن دارد رفته و از آنان طلب مواد غذایی یا دارویی می‌کند. اهالی براین باورند که با خوردن دارو یا غذای فوق بیمار شفا خواهد یافت. اهالی شهر نوکنده برای این منظور در روز چهارشنبه نماز می‌خوانند.

درمان نازایی زنان اهالی این مناطق برای درمان نازایی علاوه بر مراجعه به پزشک متخصص از درمان سنتی نیز بهره می‌برند.

چله‌بری چهل نوع گیاه از صحرا جمع‌آوری کرده پس از پختن آبش را به زن خورانده و رم او را نیز بخور

۱. منظور از بادو آب معدنی است.

می‌دهند. با چهل تاس (کاسهٔ برنجی که آیات قرآن و دعا بر آن نوشته شده) چهل نوبت آب بر روی سر زن نازا می‌ریزند. در نوکنده، این کار را یک دختر انجام می‌دهد. همچنین از دعانویس برای درمان دعا می‌گیرند. چهارشنبه پس از خواندن نماز مغرب، دو رکعت نماز به نیت باروری زن می‌خوانند که به آن چهارشنبه‌نماز می‌گویند. به خانه همسایه‌ها برای فال‌گوشی می‌روند. اگر دو نو عروس یکدیگر را در جایی ببینند برای رفع چله به یکدیگر نمک می‌دهند. در استون‌آباد از هفت قبر کهنه و چهارراه خاک جمع‌آوری کرده در آب حل کرده، بدن را با آن می‌شویند. از خانه زنی که چله بر او افتاده، بدون اطلاع خود او قدری نمک می‌گیرند. روی کمر زنان نازا آب دهان ریخته و از روی قبر کهنه‌ای سه نوبت می‌گذرند. درباغو، اگر دو نفر زائو در حمام یکدیگر را می‌دیدند برای رفع چله، به روی هم آب دهان می‌ریختند. اگر دو زائو در یک روز از غذای خانه‌ای که مراسم عروسی در آن برپاست بخورند برای رفع چله از یکدیگر نمک می‌گیرند. درباغونکاره، با رودهٔ گوسفند دست و پای زن را بسته و او را بر سر چهار راهی می‌نشانند اولین فردی که رد شود و دست و پای زن را باز کند چله او را رفع خواهد کرد.

درمان نازایی با داروهای گیاهی در نوکنده، گیاه ملکی را با شیر جوشانده پس از عادت ماهانه، خود را با آن بخور می‌دهند. همچنین چند عدد فلفل خشک و تند را پس از خارج شدن از حمام فوراً می‌خورند. نمک کهنه‌ای را سوزانده و به جای پوشک از آن استفاده می‌کنند. موره و کاه را جوشانده و بخورش را به رحم می‌رسانند. درگز غربی، آکالپیتوس و مارمبو را با هم کوبیده، سنگی را داغ کرده روی برگ‌ها گذاشته و بخور حاصل از آن را به رحم می‌رسانند. در استون‌آباد گیاه ملکی را با برنج پخته و در روز چند نوبت به مریض می‌دهند. در باغو، ماما طنابی را دور شکم و کمر زن نازا بسته و محکم آن را می‌کشد تا رحم زن تکان خورده و بارور شود. درباغونکاره، زردچوبه و زردهٔ تخم‌مرغ را با هم مخلوط کرده روی پارچه‌ای مالیده و به دور شکم می‌بندند.

گرفتن دعا یکی دیگر از راه‌های درمان نازایی گرفتن دعا است. برای این منظور نزد دعانویس رفته و او با نوشتن چند دعا سعی بر درمان مریض می‌کند. یکی از دعاها را باید به پارچهٔ سبزی پیچیده و به بازو ببندد دیگری را در آب حل کرده قدری بخورد و بدن را با آن بشوید. با اسپند و کندر خود را دود دهد. توسل به امامان، پهن کردن سفره‌های نذری، رفتن به امامزاده‌ها و دخیل شدن از دیگر روش‌های اعتقادی درمان است که در این خصوص صورت می‌گیرد.

درمان ناباروری در مردان مردان نابارور به مدت چهل روز هر صبح ناشتا یک عدد تخم‌مرغ محلی می‌خورند. خوردن غذاهای گرم همچون زنجبیل، دارچین، عسل، خرما، زردهٔ تخم‌مرغ، و قرص کمر برای این منظور بسیار مناسب است. در لیوان غربی، اهالی بر این باورند که مالیدن پیه خرس به کمر مردان، مشکل را رفع خواهد کرد.

جراحات برای درمان جراحات، ابتدا گیاه پلیم را کوبیده، آبش را روی موضع می‌ریزند. گاه‌ها خود گیاه را روی موضع قرار می‌دهند. کمی نفت روی موضع ریخته، نمک کهنه‌ای را سوزانده و خاکسترش را روی زخم می‌نهند که به آن لم‌سوته (Lamsute) می‌گویند. در بندرگز، روغن سوخته ماشین را به پنبه آغشته

کرده روی زخم می‌گذارند. در نوکنده گیاه تل پا را جویده روی موضع گذاشته از زردچوبه و ادرار کودک نیز برای درمان استفاده می‌کنند. در لیوان غربی برای التیام زخم، شیره انجیر به آن می‌مالند. در استون‌آباد با زرده تخم‌مرغ روی زخم را ضماد می‌کنند. موی سر را سوزانده، سوخته‌اش را روی موضع می‌گذارند. در باغو از خمیر شور استفاده کرده، درباغو کناره داغ زمی (zemi) را کوبیده همراه با پیه گوسفند در آتش گرم کرده و روی جراحت می‌گذارند.

شکسته‌بندی

کوفتگی در نوکنده، برای درمان کوفتگی، مرهم موم و روغن حیوانی را روی محل درد می‌مالند. درگز غربی، پنبه و نمک را با هم جوشانده و روی موضع می‌گذارند. در استون‌آباد روغن گاوی و زردچوبه را با هم مخلوط کرده روی حرارت قرار داده سپس بر کوفتگی و محل درد می‌مالند. درباغو، آرد را خمیر کرده کمی روغن محلی به آن افزوده دور موضع را با پارچه می‌بندند. درباغو کناره مرهمی از زرده تخم‌مرغ و زاغ تهیه کرده روی کوفتگی و محل درد می‌مالند.

دررفتگی برای درمان ابتدا استاد شکسته‌بند چک بند (cakband) موضع را با آب ولرم و نمک خوب ماساژ می‌دهد سپس با روغن محلی، مورد و زرده تخم‌مرغ مرهمی درست کرده، روی پارچه کرباس آبندیده مالیده و دور موضع می‌بندند تا مراحل پایانی درمان، مرهم باید روی موضع بماند. در باغو کناره، گیاه گنده‌جارو را کوبیده گرم کرده روی پارچه گذاشته و دور موضع می‌بندند.

شکستگی

شکستگی قوزک پا استاد شکسته‌بند، ابتدا پا را روی بطری شیشه‌ای گذاشته و چندبار موضع را حرکت می‌دهد. دو سر قوزک پا را محکم در دست گرفته و در یک لحظه، استخوان را جا می‌اندازد سپس مرهمی از زرده تخم‌مرغ و آرد را بر محل درد مالیده و با تخته موضع را آتل‌بندی می‌کند.

شکستگی کتف ابتدا شکسته‌بند، کتف را با روغن محلی کاملاً چرب کرده و با کمک یک نفر دو طرف موضع را محکم در دست گرفته و استخوان را جا می‌اندازد. مرهمی از زرده تخم‌مرغ و روناس روی باند مالیده سپس دورادور موضع را بانداژ می‌کند.

شکستگی ساق پا پس از چرب کردن موضع و ماساژ دادن، دو طرف محل درد را در دست گرفته و آن را جا می‌اندازند. سپس مرهم شکستگی را روی موضع می‌مالند. درباغو پشم گوسفند را دورادور موضع گذاشته و با چوب آن را آتل‌بندی می‌کنند. در ضمن مرهم شکستگی در باغو کناره، زاغ و تخم‌مرغ است.

اشخاصی که به امور مختلف طب سنتی می‌پردازند

شکسته‌بند این افراد غالباً مسن یا میانسال بوده و بر اساس تجربیات و اندوخته‌های خود مبادرت به

درمان افراد بیمار می‌کنند.

ماما (قابله) هرچند امروزه نقش این افراد در مناطق بررسی شده کم‌رنگ‌تر شده ولی هنوز هم برخی زنان از تجربیات این افراد در دوران بارداری و هنگام زایمان استفاده می‌کنند.

دلاک (سلمانی) حجامت، بادکش و زالو اندازی از کارهای مرتبط با درمان است که در گذشته انجام می‌داده‌اند. هنوز هم در پاره‌ای موارد از تجربیات ایشان در درمان برخی بیماری‌ها استفاده می‌شود.

عطار این افراد در مغازه عطاری خود به عرضه گیاهان دارویی، داروهای غیرگیاهی و عرقیات برای درمان انواع بیماری‌ها اقدام می‌کنند.

